

TRES CLASSES DE DETERMINANTS EN CATALÀ

Àlex Alsina

L'objectiu d'aquest treball és demostrar l'existència de tres tipus de determinants en català i proposar una anàlisi per explicar-ne les diferents propietats sintàctiques. Les qüestions que s'hi tractaran tenen molt a veure amb Wheeler (1991), que estudia els elements lèxics que solen aparèixer davant del nom en el sintagma nominal. Una de les preguntes que intenten respondre tots dos treballs és: quines són les classes gramaticals de paraules en català i quina és la definició d'aquestes classes en termes de propietats gramaticals?*

La primera diferència sintàctica entre classes de paraules que raonablement podem anomenar determinants és la que observem entre determinants com *cada* i determinants com *aquella*. Si bé tant els uns com els altres poden aparèixer com a element inicial d'un sintagma nominal amb un nucli nominal explícit, *cada* només té aquesta possibilitat, mentre que *aquella* pot introduir un sintagma nominal sense nucli explícit, com veiem comparant (1) i (2):

- (1) a. Hem insistit en cada situació (compromesa) (que es va presentar).
- b. *Hem insistit en cada (compromesa) (que es va presentar).
- (2) a. Hem insistit en aquella situació (compromesa) (que es va presentar).
- b. Hem insistit en aquella (compromesa) (que es va presentar).

Un cop establert que hi ha dues classes de determinants, ens hem de preguntar quina és la millor manera d'explicar que una d'aquestes classes —la de *cada*— hagi d'ocórrer forçosament amb el nucli nominal del seu sintagma nominal, mentre que l'altra classe —la d'*aquella*— en pugui prescindir. La distinció que proposarem entre aquestes dues classes, argumentarem que no és al nivell de les categories gramaticals, ja que en aquest nivell tenen la mateixa representació (com a determinants), sinó al nivell de l'estructura

* La recerca d'aquest treball s'ha fet amb el suport del projecte de recerca HUM2007-6191FILO. Agraïxo els comentaris d'un revisor anònim.

de trets sintàctics. Aquest és el nivell en què es representa si una expressió és un pronom: mentre que els determinants tipus *aquella* tenen l'opció de funcionar com a pronoms (sense que això n'afecti la categoria gramatical), els determinants tipus *cada* no tenen aquesta opció.

La possibilitat de tenir paraules que siguin alhora determinants i pronoms ens porta a postular una tercera classe de determinants: els que són sempre pronoms, dels quals són exemples *algú, res, qui*, etc. Les paraules d'aquesta classe han estat considerades habitualment noms (a causa del supòsit generalment implícit que els pronoms són sempre noms o una subclasse de noms), però veurem més endavant que hi ha molts arguments per tractar-les com a determinants.¹

A continuació farem, en primer lloc, unes consideracions generals sobre classes gramaticals de paraules i els conceptes teòrics que necessitem per explicar les diferències sintàctiques que presenten. A l'apartat 2, farem una proposta sobre l'estructura del sintagma nominal i sobre les categories de paraules que necessitem per explicar-la. A l'apartat 3, farem una proposta per representar el concepte de pronom i així poder explicar les diferències entre la classe de *cada* i la classe d'*aquella*. A l'apartat 4, defensarem l'existència d'una tercera classe de determinants, en contra del que és la posició habitual. El treball s'acaba amb unes conclusions teòriques.

1. CLASSES GRAMATICALS DE PARAULES

Quan observem que dues paraules o dos grups de paraules es comporten diferentment des d'un punt de vista gramatical, podem parlar de diferents *classes gramaticals de paraules*. Hi ha un consens en la lingüística contemporània relatiu a les classes gramaticals, que podem expressar en els dos punts següents:

- (3) a. Les classes gramaticals s'estableixen atenent a propietats gramaticals.

¹ De fet hi ha encara una altra classe de determinants, que no tractarem en aquest treball per manca d'espai: l'article definit (*el* i les seves diverses formes). Aquest té en comú amb *cada* que no pot ser l'únic element del sintagma nominal, però té en comú amb *aquella* que pot introduir un sintagma nominal sense nucli nominal. Si no hi ha nucli nominal, pot anar seguit de sintagma preposicional, però només si la preposició adjacent és *de* (vg. Martí 2002:§5.1.3) i pot anar seguit d'oració, però només si és una oració de relatiu introduïda per *que*. Vg. Brucart i Gràcia 1984 per a una anàlisi.

- b. Les propietats gramaticals que defineixen classes gramaticals poden variar de llengua a llengua.

Si bé aquests dos punts són d'acceptació general, rarament els autors d'estudis sintàctics es plantegen quines són aquestes propietats en una llengua concreta i, menys encara, quines són les classes gramaticals de paraules que cal postular en una llengua concreta. També se sol obviar una conseqüència dels dos punts de (3): que les classes gramaticals que cal postular poden variar de llengua a llengua. Si les classes s'estableixen atenent a propietats gramaticals i aquestes poden ser diferents a cada llengua, les classes que definim també poden ser diferents a cada llengua.

El terme *classe gramatical* de (3) es contraposa a classe semàntica (i, no cal dir-ho, a classe fonològica, classe discursiva, etc.). El terme *propietat gramatical* inclou tant propietats sintàctiques (és a dir, possibilitats de combinació amb altres elements sintàctics) com propietats morfològiques (és a dir, possibilitats de combinació d'un constituent morfològic amb altres elements morfològics), però exclou propietats o característiques semàntiques. En la gramàtica tradicional s'ha tendit molt sovint a caracteritzar les classes gramaticals a partir de descripcions semàntiques. En el millor dels casos, una caracterització d'aquest tipus defineix una classe semàntica, però no una classe gramatical. Per concloure que tenim una determinada classe gramatical (o una oposició entre classes gramaticals), cal demostrar que hi ha un, o, millor, més d'un, fenomen gramatical —sigui sintàctic, sigui morfològic— la correcta descripció del qual fa referència a aquella classe gramatical (o distinció entre classes gramaticals).

L'existència d'una classe gramatical (o d'una distinció entre classes gramaticals) es pot plasmar a nivell teòric en una distinció a diferents nivells de representació dins de la sintaxi. Quan representem la informació sintàctica d'una expressió lingüística, és útil fer una distinció entre les categories gramaticals que assignem a les diferents unitats segmentables temporalment (o constituents) i els trets sintàctics que van associats a cadascuna d'aquestes unitats. Per tant, podem parlar de distincions al nivell de les categories gramaticals i de distincions al nivell dels trets sintàctics.

Les distincions al nivell de les categories gramaticals són pertinents per expressar les relacions de precedència lineal i d'inclusió entre constituents sintàctics. Així, emprant categories gramaticals com nom, verb, sintagma nominal, oració, etc., podem

tenir principis o generalitzacions que ens diguin, per exemple, que un sintagma preposicional es compon d'una preposició i d'un sintagma nominal i que la preposició precedeix el sintagma nominal. Si classifiquem la paraula *contra* com una preposició, expliquem que la seqüència *la norma contra* (a diferència de *contra la norma*) no sigui un sintagma preposicional ben format, perquè la preposició no precedeix el sintagma nominal. Semblantment, si observem que, dins del sintagma nominal, hi ha paraules entre les habitualment anomenades adjectius que obligatòriament precedeixen el nom i altres que no, podem explicar aquest fet postulant categories gramaticals diferents. Aquesta distinció és necessària per explicar el contrast entre *mala* i *nova* pel que fa a la seva posició davant o darrere del nom: *mala sort* i **sort mala*, enfront de *nova edició* i *edició nova*. Una manera raonable d'explicar aquest contrast és suposant que la classe d'adjectius (A) es divideix en dues categories gramaticals (o més), que podem anomenar Apren (adjectiu prenominal) i Apost (adjectiu postnominal); les regles que generen el SN han de preveure dues posicions per a adjectius (optatives i reiterables): una per a Apren davant del nucli nominal, que no pot portar complements, i una altra per a Apost darrere el nucli nominal, amb possibilitat de complements. Una paraula com *mala*, lèxicament assignada a la categoria Apren, només pot aparèixer en la posició prenominal; una paraula com *nova*, assignada a la supracategoria A, tant pot aparèixer en una posició com en l'altra perquè és compatible amb totes dues subcategories.

Les distincions al nivell dels trets sintàctics, per altra banda, no afecten la posició que ocupa un element en l'estructura de constituents, sinó la seva compatibilitat amb altres paraules de l'oració. Per exemple, les formes *mala* i *males* són totes dues adjectius del tipus que només pot aparèixer en posició prenominal. Així i tot, no són intercanviables: *mala cara*, **males cara*, *males cares*, **mala cares*. Això vol dir que *mala* i *males* pertanyen a dues classes de paraules diferents: *mala* pertany a la classe de paraules de nombre singular i *males* a la classe de paraules de nombre plural. Si bé són de la mateixa categoria gramatical (adjectius de la categoria Apren), tenen un tret sintàctic diferent: *mala* porta el tret [nombre: sing] i *males* porta el tret [nombre: plur]. Un principi que opera sobre l'estructura de trets sintàctics ha de garantir que els trets de concordança d'un adjectiu (tant si és prenominal com postnominal) siguin els mateixos que els del nom nucli del SN al qual pertany l'adjectiu en qüestió.

Com a conclusió, les classes gramaticals de paraules es poden formalitzar com a distincions al nivell de (a) les categories gramaticals de les paraules, o (b) els trets sintàctics que especifiquen les paraules. Això pressuposa un marc teòric que descompon la representació sintàctica en dues estructures diferents formalment i conceptualment: l'estructura categorial i l'estructura de trets.²

2. ESTRUCTURA DEL SINTAGMA NOMINAL

Abans de parlar dels diferents tipus de determinants, convé que especifiquem algunes hipòtesis sobre l'estructura del sintagma nominal (SN).³ Com a norma general, un sintagma és la projecció màxima d'una paraula que anomenem el nucli lèxic del sintagma. Així, un sintagma adjectiu (SA) té com a nucli lèxic un adjectiu, un sintagma verbal (SV) té com a nucli lèxic un verb, i, de la mateixa manera, un SN té com a nucli lèxic un N. Entre la projecció màxima (p. ex., SN) i la categoria del nucli lèxic (p. ex., N), hi ha un seguit de projeccions intermèdies que representen els diferents nivells d'estructura que pot tenir un sintagma. Aquestes projeccions intermèdies convencionalment es designen amb el símbol de la categoria lèxica seguida d'un nombre de barres verticals suprascrites: per exemple, N' (N amb una barra) és el primer nivell de projecció, N'' (N amb dues barres) és el següent nivell, etc. Cadascun d'aquests nivells permet unes categories diferents.

El nucli nominal pot anar seguit de diferents tipus de sintagmes: SA, com a (4a), sintagmes preposicionals (SP), com a (4b), oracions (O) relatives i completives, com a (4c), i combinacions d'aquests sintagmes, com a (4d):

2 Hi ha diversos marcs teòrics que es caracteritzen per separar formalment la representació d'aquests dos tipus d'informació sintàctica entre els quals destaca Lexical-Functional Grammar (LFG). Aquí adoptarem algunes de les idees d'aquest marc teòric. Vegeu Bresnan 2001, Dalrymple 2001 i Falk 2001 per a presentacions recents de LFG.

3 D'ençà d'Abney 1987, ha anat guanyant terreny la idea que el constituent que se sol anomenar SN s'hauria de considerar una projecció del determinant i, doncs, s'hauria d'anomenar sintagma determinant (SD). Pel que fa a les qüestions tractades ací, és difícil de veure quines conseqüències empíriques pot tenir aquesta proposta, enfront de la proposta clàssica segons la qual el determinant no és el nucli, sinó un element perifèric, del sintagma en què apareix. En aquest treball no tinc en compte la proposta de tractar el determinant com a nucli d'un sintagma.

- (4) a. una proposta [_{SA} encara més absurda], la normativa [_{SA} anterior al canvi de govern]
- b. l'admiració [_{SP} pels seus amics], la reacció [_{SP} contra la iniciativa]
- c. la proposta [_O que hem presentat], la proposta [_O que se suspengués la reunió]
- d. un interès [_{SP} pels cotxes] [_{SA} molt inesperat], la proposta [_{SA} inèdita] [_O que hem presentat]

En canvi, els elements que poden precedir el nucli nominal són molt més restringits: a part dels determinants, només hi pot haver adjectius, en alguns casos precedits d'intensificadors o adverbis. Entenem per adjectius aquelles paraules que (a), com a lexemes, no tenen el tret de gènere especificat, (b) tenen especificació de gènere i de nombre en la seva forma de vocabulari,⁴ i (c) poden aparèixer dins un SN concordant amb el nom nucli del SN. Atesa aquesta definició, els determinants són una classe d'adjectius, ja que tenen les tres propietats d'aquesta definició (vg. també Wheeler (1991: 30) per a la conclusió que els determinants són adjectius). (Els noms, en canvi, tenen la propietat (b), però no la (a) ni la (c) i, per tant, no satisfan aquesta definició.) Hi ha dues classes més d'adjectius, a banda dels determinants, que apareixen precedint el nom: 1) els que podem anomenar *adjectius especificatius* (Aesp), que inclouen els numerals cardinals com *dos, tres*, etc., els possessius forts *seu, meu*, etc., els numerals ordinals, *mig, altre, últim* i alguns més i 2) els que podem anomenar *adjectius prenominals* (Apren), que són els adjectius que apareixen immediatament davant del nom o separats d'aquest només per altres adjectius prenominals. Hi ha alguns adjectius que lèxicament estan especificats com a Apren només i per tant no poden sinó aparèixer en aquesta posició prenominal: es tracta d'adjectius com *bon, mal, mala, mer, mera*,

4 Si fem la distinció entre lexema i forma de vocabulari (o forma sintàctica), un lexema adjectiu no té un tret de gènere especificat, a diferència dels lexemes nominals, però les formes de vocabulari tant dels adjectius com dels noms tenen especificació de gènere i de nombre. Això és el que ens permet parlar de concordança (de gènere i de nombre) entre un adjectiu i un nom. Sovint s'usa el terme *entrada lèxica* pel que anomeno *forma de vocabulari*. Empro aquest terme perquè s'entengui referit a cada forma morfològicament diferent, sigui de lexemes diferents, sigui d'un mateix lexema. Cada forma d'un lexema té una forma de vocabulari, en què s'especifica la informació sintàctica (i fonològica i semàntica) de la paraula en qüestió.

antic (amb el sentit d'«entitat que antigament era X»), *trist* (amb el sentit d'«entitat que no és més que X»), *presumpte*, etc.:

- (5) a. un bon amic, *un amic bon, *aquest amic sí que era bon, *era un bon.
- b. una mera suposició, *una suposició mera, *aquesta suposició és mera, *era una mera.

Hi ha alguns adjectius que no poden aparèixer en posició prenominal, sinó només darrere el nom nucli del SN al qual pertanyen, en un SN sense nucli, o en posició predicativa, com és el cas de *bo*, *dolent*, *dolenta*, *universitari*, *policial*, *militar*, etc., com s'il·lustra a (6). Aquests adjectius els anomenarem *adjectius postnominals* (Apost).

- (6) a. *una dolenta proposta, una proposta dolenta, aquesta proposta és dolenta, era la dolenta
- b. *un militar atac, un atac militar, aquest atac és militar, era el militar

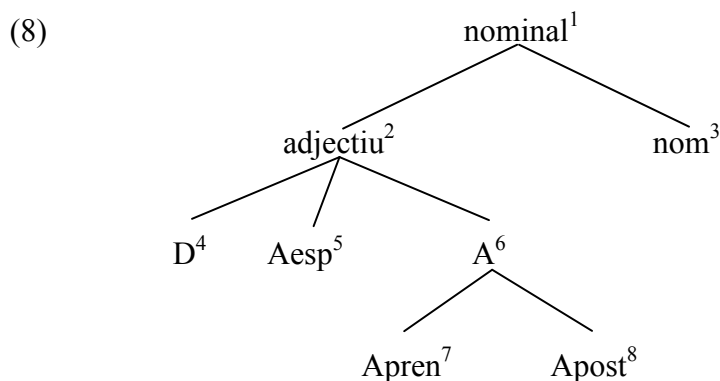
Hi ha molts adjectius la distribució dels quals és la unió de les distribucions dels adjectius prenominals i dels postnominals; és a dir, poden aparèixer en posició prenominal, com també darrere el nom nucli del SN al qual pertanyen, en un SN sense nucli, i en posició predicativa. Alguns exemples d'adjectius d'aquest grup són *excel·lent*, *lamentable*, *difícil*, *sinistre/-a*, *bona*, etc.:

- (7) a. una bona proposta, una proposta bona, aquesta proposta és bona, era la bona
- b. un sinistre personatge, un personatge sinistre, aquest personatge és sinistre, era el sinistre

Es pot considerar que aquests adjectius lèxicament pertanyen alternativament a les categories Apren i Apost i, per tant, poden funcionar com si fossin d'un tipus o de l'altre. Una opció potser millor és considerar que hi ha una supracategoria d'adjectius, que podem anomenar A, subespecificats pel que fa a la distinció entre Apren i Apost, que els capacita per funcionar com si fossin de totes dues categories.

Així doncs, les categories gramaticals que necessitem dins l'àmbit nominal serien les que indiquem a (8), representades en un arbre en què cada node hereta les propietats

dels nodes que el dominen. En altres paraules, cada categoria d'aquest arbre és una subcategoria de la categoria que la domina immediatament. Els nombres suprascrits remetent a les notes a peu de figura, que especifiquen les propietats de cada categoria.

- 1 Nominal: té especificació de gènere i de nombre en les formes de vocabulari.
- 2 Adjectiu: lexema sense especificació de gènere.
- 3 Nom: lexema amb especificació de gènere; nucli lèxic del SN.
- 4 D (determinant): apareix en la posició inicial del SN.
- 5 Aesp (adjectiu especificatiu): apareix immediatament darrere del D, si n'hi ha un, o d'un Aesp.
- 6 A (adjectiu prenominal i postnominal): nucli de SA.
- 7 Apren (adjectiu prenominal): nucli de SA en posició immediatament anterior a un N.
- 8 Apost (adjectiu postnominal): nucli de SA darrere nucli de SN o en SN sense nucli o en posició predicativa.

Les regles que legitimen l'estructura del SN són les de (9). El símbol \leq (igual o inferior a) suprascrit davant d'una seqüència d'una o més barres en les categories sintàctiques indica que la categoria en qüestió té un nombre de barres igual o inferior a les indicades. Així, el símbol $N^{\leq'''}$ en una regla legitima qualsevol de les categories N''' , N'' , N' o N ; igualment, el símbol $N^{\leq'}$ legitima les categories N' o N , però no N''' ni N'' .

(9) Regles d'estructura sintagmàtica del SN:

- a. $SN \rightarrow (D) (N^{\leq'''})$
- b. $N''' \rightarrow Aesp (N^{\leq'''})$
- c. $N'' \rightarrow (N^{\leq''}) \{SApost/SP/O\}$

d. $N' \rightarrow SA_{\text{pren}} N^{\leq}$

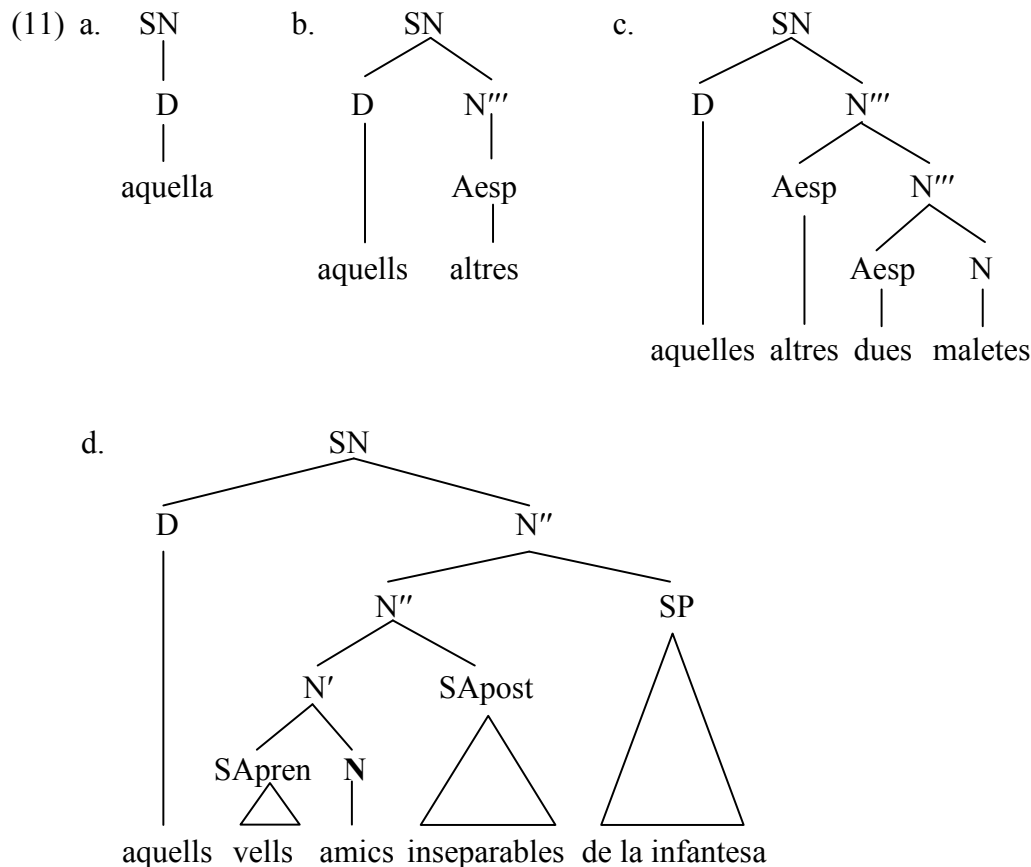
En aquestes regles hi ha un contrast interessant pel que fa a l'optativitat del nucli (la categoria que és la projecció del nucli lèxic del sintagma): a (9a-c), el nucli és optatiu, mentre que a (9d) és obligatori. Això vol dir que és possible tenir un SN format només per un determinant, (10a), per un determinant i un adjectiu especificatiu, (10b), per un determinant i dos adjectius especificatius, (10c), per un determinant i un SA postnominal, (10d), i en tots aquests casos el nucli lèxic és absent. En canvi, no és possible tenir un SN sense nucli lèxic en què hi hagi un SA prenominal (hi hagi o no altres elements dins el SN, com D, Aesp, SApost, SP o O), (10e).

- (10) a. Li agradaven moltes maletes, però es va endur aquella.
- b. Li agradava molt aquesta maleta, però es va endur aquella altra.
- c. Li agradava molt aquesta maleta, però es va endur aquelles altres dues.
- d. ... es va endur aquella metàl·lica.
- e. * De totes les suposicions, no m'interessava aquella mera.

La diferència de gramaticalitat entre *aquella altra* i *aquella mera* s'explica perquè *altra* és un Aesp, mentre que *mera* és un Apren. La regla que introdueix Aesp, (9b), permet que aquesta categoria no vagi seguida de cap projecció nominal, mentre que la regla que introdueix el SA_{pren}, (9d), demana que, al darrere, hi hagi una N' o una N. Si hi ha una N', s'ha de repetir l'aplicació de la regla (9d) fins que hi hagi una N, i una N, com qualsevol categoria de nivell 0, ha de dominar un element de vocabulari. En aquest punt és important deixar clara la hipòtesi que no hi ha elements de vocabulari sense contingut fonològic (és a dir, que no hi ha categories buides). Si la teoria permetés tenir categories buides, com un nom sense representació fonològica, no tindríem explicació del contrast il·lustrat a (10).

També cal observar que aquestes regles tenen recursivitat (la propietat segons la qual la mateixa regla s'aplica a dues o més categories en una relació de dominació en l'arbre sintàctic); això és el que permet que en un mateix SN hi hagi dos o més constituents legitimats per la mateixa regla, com poden ser dos Aesp, dos sintagmes postnominals, o dos SA_{pren}. El nombre de barres que té el nucli del SN en cada cas depèn (a) del límit superior fixat per la regla que introdueix la categoria en qüestió, (b)

per la necessitat d'aplicar (o reaplicar) una regla o una altra, i (c) per l'economia d'expressió (Bresnan 2001: 91), que demana triar l'estructura més simple (és a dir, en aquest cas, amb menys nodes) compatible amb els principis sintàctics. Podem il·lustrar això amb les estructures sintagmàtiques d'alguns SN: *aquella*, *aquells altres*, *aquelles altres dues maletes*, *els vells amics inseparables de la infantesa*:

3. DETERMINANTS AMB NUCLI OBLIGATORI I AMB NUCLI OPTATIU

Per defensar la posició que en català hi ha tres classes de determinants, cal establir, primer, que hi ha raons de tipus gramatical per postular l'existència de la classe (o supraclasse) de determinants i, segon, que, dins d'aquesta classe, s'observen tres patrons de comportament diferents. Si bé no hi ha, lògicament, una definició universal de la categoria determinant, hi ha un consens que es tracta d'una classe tancada de paraules que ocorren a l'extrem, inicial o final, del SN. Són paraules que introdueixen, o tanquen, el SN i, per tant, típicament coocorren amb el nom nucli del SN i amb els altres elements constitutius del SN. Encara que es poden trobar significats recurrents en els determinants, no és apropiat donar una definició de base semàntica per caracteritzar

els determinants, com qualsevol altra classe gramatical, perquè una caracterització basada en el significat pot definir una classe semàntica, però no una classe gramatical, i perquè d'una llengua a una altra i, fins i tot, dins de la mateixa llengua trobem paraules semànticament equivalents amb comportaments gramaticals clarament diferenciats.

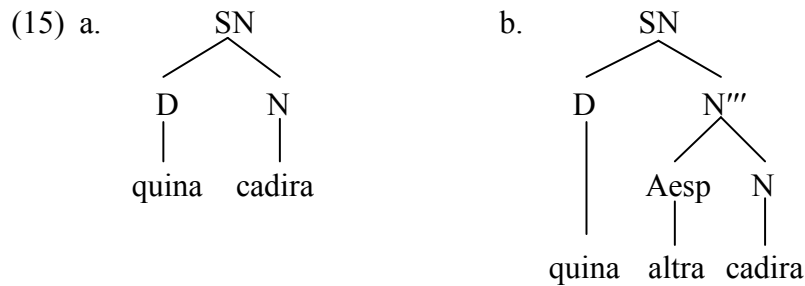
En català podem definir els determinants com aquella classe de paraules que només poden aparèixer en posició inicial del sintagma nominal. Així, si ens fixem en la distribució de paraules com *la*, *quina* o *cap* (anglès 'any'), veiem que apareixen obligatòriament davant del nom amb el qual formen un sintagma, (12), apareixen obligatòriament davant un adjectiu que precedeix el nom, quan n'hi ha un, (13), i no poden anar precedits ni tan sols per un altre determinant, (14):⁵

- (12) a. *la/quina/cap cadira*
- b. **cadira la/quina/cap*
- (13) a. *l'altra cadira, quina altra cadira, cap altra cadira*
- b. **altra la cadira, *altra quina cadira, *altra cap cadira*
- (14) a. **la quina cadira, *quina la cadira*
- b. **la cap cadira, *cap la cadira*
- c. **quina cap cadira, *cap quina cadira*

Aquests fets es poden explicar, d'una banda, classificant les paraules en diverses categories gramaticals entre les quals hi hauria determinants (D), noms (N), les diferents subcategories d'adjectius postulades a l'apartat anterior (Aesp, Apren, Apost), etc., i, de l'altra, suposant que les estructures sintàctiques categorials, representades com a arbres, han de satisfer una sèrie de regles que fan referència a les categories postulades. Suposem que, entre aquestes regles, hi ha les donades a (9) i que no hi ha cap altra regla

⁵ El fet que la paraula *tot/-a/-s/-es* pugui precedir un determinant definit com *el/la/els/les*, en sintagmes nominals com *tots els llibres*, *tota la temporada*, etc., on *tot/-a/-s/-es* és el primer element del SN, es podria interpretar com un problema per a aquesta generalització. De fet, aquest ús de *tot* de vegades s'ha anomenat «predeterminant»: com indica Wheeler (1991: 44), aquesta paraula ocupa la mateixa posició que adverbis com *àdhuc*, *només*, *almenys*, etc. en sintagmes com *àdhuc els llibres* i seria una posició adjunta al SN. En altres paraules, *tots els llibres* és un SN que consta d'un adjunt de SN, *tots*, i el SN *els llibres*. Això ens permet mantenir la generalització que el determinant és inicial dins el SN.

fora de (9a) que legitimi un node de la categoria D. Suposem que *la*, *quina* i *cap* pertanyen a la categoria D, *altra* a la categoria Aesp i *cadira* a la categoria N. Les regles de (9) legitimen estructures ben formades per a les expressions (12a) i (13a), com poden ser les donades a (15), però no legitimen estructures ben formades per a (12b), (13b) i (14) perquè en aquests exemples agramaticals sempre hi ha un D en una posició que no és la inicial del SN, que és l'única posició en què pot aparèixer un D.

Un cop justificada la categoria dels determinants i explicades les seves propietats, ens queda per explicar les diferències entre les tres classes de determinants presentades a la introducció. Hem vist que hi ha un comportament diferent, il·lustrat a (1) i (2), entre els determinants que podríem anomenar *semipronominals* i els que podríem anomenar *no pronominals* (la raó de la tria de noms quedarà aclarida més endavant); vegeu una llista no exhaustiva de lexemes de tots dos grups de determinants a (16):

- (16) a. *determinants semipronominals*: aquest, aquell, quin, quant, cap, un, algun, tant, molt
- b. *determinants no pronominals*: cada, sengles, qualche, cert, mon, ton, son, llur, tot

Els determinants semipronominals són els que poden ocórrer en un SN sense nucli i els no pronominals són els que no poden. Si tots els determinants poguessin ocórrer en un SN sense nucli, no tindríem cap problema, perquè les regles donades fins ara permeten aquesta possibilitat, com es veu a (11a,b). Per tant, ens fa falta trobar una manera d'explicar que no tots els determinants, sinó només alguns, tinguin aquesta possibilitat.

Intentar explicar la diferència entre les dues classes de determinants introduint una subdivisió en termes de categories gramaticals sembla que difícilment pot funcionar. Si, en comptes d'una categoria D, tinguéssim dues categories, diguem-ne, Dp i Da, hauríem de substituir les regles d'estructura sintagmàtica (9) per dos altres conjunts de regles: un

que es referís a la categoria Dp i un que es referís a la categoria Da. No només es perdria la generalització d'explicar amb un sol conjunt de regles el que tenen en comú tots els determinants, sinó que no és gens clar com s'explicaria l'obligatorietat del nom en uns casos i l'optativitat en uns altres.

La proposta que faré per explicar aquesta diferència de comportament fa ús de la idea que la informació sintàctica es descompon en dues estructures que són formalment diferents i que expressen informació diferent, seguint la idea fonamental de LFG (vg. nota 2). D'una banda, hi ha l'estructura sintagmàtica, o estructura categorial, que representa les relacions de precedència i d'inclusió entre constituents amb contingut fonològic, representats com a categories gramaticals. Aquesta estructura ha de satisfer regles com les de (9) i n'hem vist exemples a (11) i (15). D'una altra banda, hi ha l'estructura de trets, o estructura funcional, que expressa les relacions de concordança i de cas, les funcions gramaticals, etc. i es representa com una matriu de trets. Així doncs, cada expressió lingüística es representa per mitjà d'una estructura categorial i una estructura de trets i aquestes dues estructures es relacionen per mitjà de principis de correspondència de manera que cada node de l'estructura categorial correspon a una matriu de trets.

Una matriu, o estructura, de trets és un conjunt de trets. Cada tret consta d'un atribut i un valor. Una característica que han de satisfer les estructures de trets és que cada tret ha de tenir un valor únic. Un atribut pot ser el nom d'un tret gramatical, com gènere (GÈN), nombre (NOMB), persona (PERS), cas (CAS), el nom d'una funció gramatical, com subjecte (SUBJ) o objecte (OBJ), o el nom del tret semàntic (PRED). El valor d'un tret gramatical sol ser un terme, com *femení*, *masculí*, *singular*, *plural*, etc. El valor d'una funció gramatical és una matriu de trets. D'aquesta manera, una estructura funcional pot contenir diverses matrius de trets, una dins l'altra, cada una corresponent a una funció gramatical diferent. El valor del tret semàntic PRED és el que s'anomena una forma lògica: d'una banda, conté un predicador—un terme que remet al contingut semàntic de la funció gramatical en què es troba—i, de l'altra, si escau, una estructura argumental, que expressa la subcategorització de la matriu de trets en qüestió. La forma lògica es representa convencionalment entre cometes simples i el predicador sol adoptar la forma de citació del lexema al qual va associat, excepte si es tracta d'un pronom i llavors adopta la forma 'pro'. Així, per exemple, el tret PRED de la paraula

cadira té el valor ‘cadira’, mentre que el tret PRED de les paraules *nosaltres* o *li* té el valor ‘pro’.

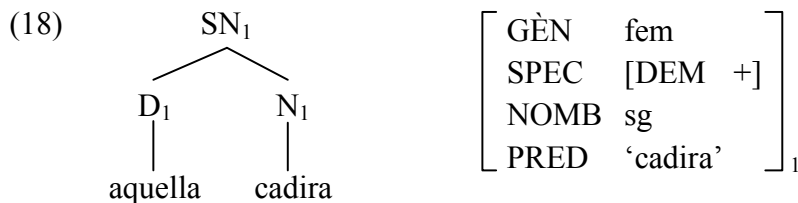
La major part dels trets d’una estructura funcional provenen de la informació associada amb les paraules que apareixen en l’expressió lingüística. Aquestes paraules són formes sintàctiques (formes de vocabulari, vg. nota 4), o formes flexionades, en el cas que hi hagi flexió. Si el lèxicó és un recull de lexemes, la morfologia és el component que genera les formes sintàctiques d’aquests lexemes i n’especifica les representacions fonològica, semàntica i, pel que fa a la sintaxi, categorial i funcional. A continuació donem la informació sintàctica corresponent a les formes *aquell*, *aquella*, *cadira*, *calaix*. Emprem la notació de la coindexació entre la categoria gramatical i l’estructura de trets de cada paraula per indicar que aquests dos tipus d’informació estan en una relació de correspondència.⁶

- (17) a. *aquell*: $D_x \left[\begin{array}{l} \text{SPEC} \quad [\text{DEM} \text{+}] \\ \text{NOMB} \quad \text{sg} \\ \text{GÈN} \quad \text{masc} \end{array} \right]_x$
- b. *aquella*: $D_x \left[\begin{array}{l} \text{SPEC} \quad [\text{DEM} \text{+}] \\ \text{NOMB} \quad \text{sg} \\ \text{GÈN} \quad \text{fem} \end{array} \right]_x$
- c. *cadira*: $N_x \left[\begin{array}{l} \text{PRED} \quad \text{‘cadira’} \\ \text{NOMB} \quad \text{sg} \\ \text{GÈN} \quad \text{fem} \end{array} \right]_x$
- d. *calaix*: $N_x \left[\begin{array}{l} \text{PRED} \quad \text{‘calaix’} \\ \text{NOMB} \quad \text{sg} \\ \text{GÈN} \quad \text{masc} \end{array} \right]_x$

La concordança en gènere i nombre entre el determinant i el nom d’un SN, que observem en contrastos com *aquella cadira* vs. **aquell cadira* o *aquell calaix* vs. **aquella calaix*, s’explica pels principis de correspondència entre estructura categorial i estructu-

6 El tret SPEC que veiem a (17a,b) és el tret que porten les formes de vocabulari de la categoria D i que assenyalen la informació semàntica d’aquestes unitats i distingeix les unes de les altres al nivell semàntic. El tret DEM permet distingir els demostratius, amb el signe +, dels elements no demostratius, amb el signe –.

ra de trets, segons els quals el determinant i el nucli d'una categoria corresponen a la mateixa estructura de trets que la categoria que els domina immediatament. Així, el SN *aquella cadira* es representa per mitjà de la parella d'estructura categorial i estructura de trets indicada a (18), on tant la categoria SN com les categories D i N corresponen a la mateixa estructura de trets. Si entenem que la informació de les formes de vocabulari com (17) és informació que ha d'aparèixer a les estructures sintàctiques en què participen aquestes unitats, res no impedeix que hi hagi més informació en aquestes estructures, sempre que no entri en contradicció amb l'especificada a les formes de vocabulari. Tots els trets associats a la paraula *aquella*, (17b), i tots els trets associats a la paraula *cadira*, (17c), s'integren a la mateixa estructura de trets, en virtut dels principis acabats d'esmentar, i, per tant, hi ha un sol tret de nombre i un sol tret de gènere a l'estructura de trets del SN, els quals satisfan la propietat de tenir un únic valor.

Si intentem donar les estructures sintàctiques del sintagma mal format **aquell cadira*, trobem que té una estructura categorial ben formada, igual que la donada a (18), però que hi correspon una estructura de trets mal formada ja que, en fer la unió dels trets de les dues paraules implicades, (17a) i (17c), l'estructura resultant no satisfà la propietat que cada tret tingui un únic valor, perquè el tret GÈN tindria els valors *fem* i *masc*. Així s'explica la concordança determinant-nom en un SN.

Passant a considerar l'anàlisi que cal donar a les dues classes de determinants, semipronominals i no pronominals, les gramàtiques tradicionals ens donen un pista que intentarem aprofitar. Badia (1962), en parlar dels demostratius (i d'altres classes de paraules que aquí considerem determinants o, en alguns casos, adjectius especificatius), fa una distinció entre els "adjectius demostratius" i els "pronoms demostratius" segons que introdueixin un SN amb nucli o sense nucli respectivament. Així, el demostratiu *aquest* seria un adjectiu en l'oració *M'agrada més aquest llibre* i, en canvi, seria un pronom en l'oració *M'agrada més aquest*. Igualment, segons Badia (1962), hi ha algunes paraules, dins de les classes que estem estudiant aquí, que serien només adjectius, com els possessius febles *son, sa, ton*, etc. i d'altres, com *això* o *algú*, que

només serien pronoms. Si aquesta distinció que fa Badia (1962) entre adjectius i pronoms s'interpreta com una distinció al nivell de les categories gramaticals (que sembla lògic, ja que si més no el terme «adjectiu» denota una categoria gramatical), tenim el que Bosque (1989: §2.4) per al castellà i Brucart (2002: §7.1.3) per al català anomenen una anàlisi de duplicació categorial. Segons aquesta anàlisi, un demostratiu o un indefinit com *aquest* o *un*, en la seva condició d'adjectiu (en SN com *aquest llibre* o *algun client*), ocupa la posició d'especificador (és a dir, la posició D a la regla (9a)), mentre que, en la seva condició de pronom (en SN com *aquest* o *algun*), ocupa la posició de nucli (és a dir, la posició de N, amb zero o més barres, a les regles de (9)).

Als arguments que presenten Bosque (1989: §2.4) i Brucart (2002: §7.1.3) contra l'anàlisi de duplicació categorial, n'hi podem afegir un altre. Si una paraula com *aquest* o *algun* té una categoria diferent segons si aquesta paraula precedeix un nom dins el SN o no (D en un cas, N en l'altre), prediem que ocupa una posició diferent en relació amb les paraules de la categoria Aesp (adjectiu especificatiu), com *altre*, *mateix*, *dos*, *tres*, etc. Segons les regles de (9), un Aesp segueix el determinant i precedeix el nucli del SN. Per tant, la predicció que fem adoptant l'anàlisi de duplicació categorial és que tindriem estructures com (19a), on el determinant precedeix l'adjectiu especificatiu, i estructures com (19b), on, no havent-hi un nom, *aquestes* o *aquells* és el nucli i, per tant, va darrere l'Aesp *altres* o *dos*, anàlogament a (19c), i no hauríem de tenir estructures com (19d), on, suposadament, el nucli precedeix l'Aesp.

- (19) a. aquestes altres maletes, aquells dos llibres
- b. *altres aquestes, *dos aquells
- c. altres paraules, dos ocells
- d. aquestes altres, aquells dos

Òbviament, aquesta predicció és incorrecta. Si, en canvi, diem que els demostratius i altres paraules que es caracteritzen per ser el primer element del SN són determinants tant si el SN té un nom com a nucli com si no, expliquem els fets de (19).

Per tant, coincidim amb Bosque (1989) i Brucart (2002) en la idea que no hi ha duplicació categorial en paraules com *aquest* o *algun*: són sempre determinants. On no coincidim amb aquests autors és en la idea que aquestes paraules no siguin pronoms (un

cert tipus de pronom) quan introdueixen SN sense nom. El supòsit implícit adoptat per aquests autors és que, si diem que una paraula és un pronom, ha de ser un nom; en altres paraules, per a aquests autors, un pronom és un tipus de nom. Ara bé, aquest supòsit topa amb inconvenients molt importants, com veurem tot seguit. L'argument és que hi ha paraules que són pronoms des d'un punt de vista semàntic, però no és raonable pensar que siguin noms.

Els elements lèxics anomenats possessius, com *son* o *seu*, són pronoms en el sentit que el seu referent depèn d'un altre element lingüístic del discurs (o de la situació comunicativa, en el cas dels díctics), però, clarament, no són noms. Els anomenats possessius febles, com *son*, són determinants, com es pot comprovar pel fet que sempre han de ser l'element inicial del SN, i els anomenats forts, com *seu*, són alternativament Aesp, en estructures com *el seu llibre*, i Apost, en estructures com *cada llibre seu* o *aquest llibre és seu*. Els elements anomenats clítics o pronoms febles són pronoms (si més no, en la majoria dels casos), però, a diferència d'*ell* o *nosaltres*, no tenen la distribució d'un SN: no poden aparèixer en funció de subjecte, com a complement d'una preposició, topicalitzats o desplaçats al principi o final de l'oració, etc. Només poden aparèixer adjuntats a una forma verbal, ja sigui darrere, com amb les formes no finites i imperatius, ja sigui davant, amb la resta de formes verbals. Ateses aquestes restriccions i d'altres, sembla raonable, seguint la proposta de Miller (1992) i Miller i Sag (1997) per als clítics del francès, suposar que aquests elements lingüístics són morfemes lligats, és a dir, unitats lingüístiques que es concatenen en el component morfològic amb la forma verbal a la qual s'adjunten. Per tant, des del punt de vista de l'estructura categorial, els clítics no tenen cap estatus, ja que només són una part del verb, i per tant no són de cap categoria gramatical. Finalment, els subjectes nuls tant d'oracions finites com d'oracions no finites poden tenir una interpretació pronominal. Per tant, són pronoms que no tenen cap realització ni com a categoria gramatical independent ni com a component morfològic d'una paraula.⁷

7 Naturalment, una teoria com Recció i Lligam (RL) i els seus descendents que representa les funcions gramaticals com a configuracions de l'estructura sintagmàtica no té cap altre remei que suposar que un subjecte nul és un SN sense contingut fonològic. (La raó és que el concepte de subjecte d'una oració es representa com l'especificador d'una categoria funcional com SF—sintagma flexió—o altres que s'han proposat per a aquest fi i, doncs, si una oració té subjecte, ha de tenir especificador de SF, encara que no hi hagi cap element pronunciable que correspongui a aquesta posició sintagmàtica.)

En resum, aquests fets ens fan rebutjar la idea que un pronom hagi de ser un nom. Si acceptem que el concepte «pronom» no és un concepte al nivell de les categories gramaticals, sinó un concepte al nivell de l'estructura de trets (o un concepte semàntic), ha de ser possible, en principi, tenir pronoms de diferents categories gramaticals. A (20) veiem exemples de pronoms de diferents categories gramaticals:

(20) Pronoms de diferents categories gramaticals:

- a. Determinants: son, sa, (castellà: mí, su; anglès: his, your, my)
- b. Aesp: seu, seva, meu, meva
- c. Apost: seu, seva, meu, meva (castellà: suyo, suya, mío, mía)
- d. Cap categoria (morfemes lligats): el, li, los, em, hi
- e. Cap categoria (cap morfologia): subjectes nuls (objectes nuls en altres llengües)

Si definim el concepte «pronom» des del punt de vista sintàctic com una paraula que, com a part de la informació que aporta a la sintaxi, té el tret [PRED 'pro'], veiem que és possible tenir determinants que siguin pronoms: es tracta de paraules que són de la categoria D i tenen el tret [PRED 'pro'], possiblement com a tret optatiu, a la seva matriu de trets. Aquest tret pot ser optatiu a la forma de vocabulari, com en el cas dels determinants semipronominals *aquest*, *aquell*, etc., o pot ser obligatori, com en el cas de paraules com *això* o *algú*, com exemplifiquem a (21a) i (21b), respectivament. A (21c) hi ha un exemple de forma de vocabulari d'un determinant no pronominal.⁸

(21) a. aquest: $D_1 \left[\begin{array}{l} \text{SPEC} \quad [\text{DEM} \quad +] \\ \text{GEN} \quad \text{masc} \\ \text{NOMB} \quad \text{sg} \\ (\text{PRED} \quad \text{'PRO'}) \end{array} \right]_1$

Però és una conclusió forçada per un apriorisme teòric: no hi ha arguments independents d'aquesta posició teòrica que justifiquin la representació d'un subjecte nul com a SN. Altres marcs teòrics que no adopten aquesta posició, com LFG, no representen els subjectes nuls com a SN: són subjectes (un concepte representat a l'estructura funcional) que no tenen correlat a l'estructura categorial.

8 Aquesta anàlisi és la raó de la tria de noms per a les dues classes de determinants de (16)—*semipronominals* i *no pronominals*—entenen que «semipronominal» simplement vol dir que adés funciona com a pronom adés no.

- b. això: $D_1 \left[\begin{array}{l} \text{SPEC} \quad [\text{DEM} \quad +] \\ \text{GEN} \quad \text{masc} \\ \text{NOMB} \quad \text{sg} \\ \text{PRED} \quad \text{'pro'} \end{array} \right]_1$
- c. cada: $D_1 \left[\begin{array}{l} \text{SPEC} \quad [\text{PRED} \quad \text{'cada'}] \\ \text{NOMB} \quad \text{sg} \end{array} \right]_1$

Si no incloem el tret pronominal [PRED 'pro'] a la matriu de trets que aporta la paraula *aquest* a la sintaxi, el SN introduït per aquest determinant haurà de tenir un altre element lèxic, el nucli lèxic, que porti el tret PRED, ja que, altrament, el SN mancaria d'aquest tret. Una de les condicions que han de satisfer les estructures de trets és la condició de completesa (vg. Bresnan 2001: 63, Falk 2001: 63), que, entre altres coses, requereix que totes les funcions gramaticals que tenen un paper temàtic tinguin el tret PRED. En altres paraules, la matriu de trets que és el valor d'una funció gramatical només pot manca d'aquest tret si es tracta d'una funció gramatical expletiva, és a dir, sense paper temàtic. Tenint en compte que tots els SN en català tenen paper temàtic, tot SN en català ha de tenir el tret PRED a la seva estructura de trets per satisfer la condició de completesa. Aquesta és la raó per la qual *cada* i els altres determinants no pronominals no poden introduir un SN sense nucli (e.g., **Cada té alguna cosa bona*). Les regles d'estructura categorial de (9) permeten formar un SN com *cada*, però aquest sintagma, o més ben dit, l'estructura de trets que hi correspon, és mal format perquè no satisfà la condició de completesa, en manca el tret PRED. Tots els trets del SN *cada* han de ser aportats pel determinant *cada* i aquest, com veiem a (21c), no inclou aquest tret. Les estructures categorial i funcional del SN (mal format) *cada* es donen a (22):

$$(22) \quad \begin{array}{c} \text{SN}_1 \\ | \\ \text{D}_1 \\ | \\ \text{cada} \end{array} \quad \left[\begin{array}{l} \text{SPEC} \quad [\text{PRED} \quad \text{'cada'}] \\ \text{NOMB} \quad \text{sg} \end{array} \right]_1$$

Per tant, si un SN correspongués a una estructura de trets com la de (21a) sense incloure el tret PRED, tindríem una estructura de trets mal formada. La raó per la qual el determinant *aquest* pot funcionar tot sol com a SN (e.g., *M'agrada aquest*) és perquè la forma de vocabulari *aquest* inclou optativament el tret [PRED 'pro']. Com que hi ha l'opció d'incloure aquest tret a la representació, l'estructura de trets serà ben formada, com es veu a (23), on hi ha les dues estructures del SN *aquest*.

(23)

SN ₁	[SPEC	[DEM +]]
	[NOMB	sg]
	[GEN	masc]
aquest	[PRED	‘pro’]

En resum, el que distingeix els determinants semipronominals dels no pronominals és independent de les categories gramaticals: totes dues classes de paraules són determinants, és a dir, pertanyen a la mateixa categoria gramatical. Es distingeixen al nivell de l'estructura de trets perquè els determinants semipronominals porten el tret [PRED 'pro'] optatiu, mentre que els no pronominals no el porten. Aquesta proposta, juntament amb la condició de completesa, que requereix que totes les funcions gramaticals amb paper temàtic tinguin un tret PRED, fa que els determinants semipronominals puguin ocórrer en SN tant amb nucli com sense nucli i obliga els no pronominals a ocórrer en SN amb nucli. No hi ha cap principi que faci obligatori el nucli del SN; el que ho pot fer semblar és la condició de completesa, juntament amb la proposta que les paraules de les categories obertes —noms, verbs i adjectius— porten sempre un tret PRED. Si un SN ha de correspondre a una estructura de trets amb el tret PRED, la situació més freqüent serà que aquest tret sigui especificat pel nucli del sintagma. Ara bé, si el determinant també té la possibilitat de portar aquest tret en alguns casos, llavors pot ser que aquest tret l'aporti el determinant, amb la qual cosa no hi podrà haver un nucli perquè el tret PRED seria especificat dues vegades.

4. DETERMINANTS QUE SEMPRE SÓN PRONOMS

Un cop hem acceptat que hi ha determinants que tenen el tret pronominal [PRED 'pro'] optatiu a la seva representació com a formes de vocabulari i d'altres que no l'hi tenen, sorgeix una tercera possibilitat: determinants que hi tenen aquest tret obligatòriament. Existeix aquesta combinació de la categoria gramatical D amb el tret [PRED 'pro'], que correspondria al que podríem anomenar determinants pronominals? De fet, ja hem il·lustrat aquesta possibilitat a (21b) amb la paraula *això*: seria un determinant que només funciona com a pronom, a diferència d'*aquest* i altres determinants semipronominals, que alternen l'ús pronominal amb el no pronominal. Quins arguments podem aportar per pensar que és millor aquesta anàlisi que no pas l'anàlisi habitual, que considera que són el nucli d'un SN, és a dir, un nom? L'anàlisi segons la qual les paraules (no clítics) que només poden ser pronoms, com *això*, *algú*, *nosaltres*, etc., són noms és

la defensada per Brucart (2002: §7.1.3.2). Wheeler (1991: 38) classifica *això, algú, allò, alre* o *altre* ‘altra cosa’, *altri, cadascú* o *cada u, hom, ningú, qui, què, res* o *re, tothom* com a «pronoms «de debò» (nuclis nominals legítims),» és a dir, noms, però, en canvi, classifica *cada un / cadascun* i *qualcun* com a determinants (Wheeler 1991: 33); aquesta diferència de tractament sembla deguda a raons semàntiques.

La diferència entre *cadascú* i *cadascun/-a* (per agafar un exemple) no sembla una diferència sintàctica, ja que totes dues paraules poden aparèixer en els mateixos contextos: necessàriament sense nucli del SN, ja sigui com a únic element del SN, (24), ja sigui amb una oració de relatiu, (25), o altre modificador:⁹

- (24) a. Cadascú (*ambaixador) portarà la bandera del seu país.
- b. Cadascun (*ambaixador) portarà la bandera del seu país.
- (25) a. Cadascú que vagi a la festa portarà la bandera del seu país.
- b. Cadascun que vagi a la festa portarà la bandera del seu país.

La diferència és de significat. *Cadascú* incorpora lèxicament el que, seguint Brucart i Rigau (2002: §8.1.2), podem anomenar el restrictor de la quantificació, que, en aquest cas, és ‘individu humà’ o ‘persona’. En canvi, *cadascun/-a* no incorpora un restrictor, sinó que adopta el restrictor d’un altre SN aparegut en el discurs amb el qual coincideixi en gènere. Així, (25a) vol dir «Cada persona que vagi a la festa portarà la bandera del seu país» i no necessita un context previ perquè se’n pugui interpretar el subjecte. En canvi, (25b) necessita un context previ en el qual aparegui un SN que proporcioni el restrictor del subjecte. Per exemple, si l’oració anterior a (25b) en el discurs és (a) «Convidarem atletes de tot el món» o (b) «Farem venir els cavalls guanyadors de les curses», interpretem (25b) d’una manera diferent: «Cada atleta vingut d’arreu del món portarà la bandera del seu país» en el primer cas i «Cada cavall guanyador d’una cursa portarà la bandera del seu país» en el segon cas. L’oració (25a) és incompatible amb una situació en què hi hagi algú que vagi a la festa i no porti la bandera del seu país,

9 Vegeu també la discussió de Brucart i Rigau (2002:§8.2.3.3) sobre els mots *un* i *una*, que, quan no van seguits del nom nucli del SN, es tracten alternativament com a especificadors o nuclis segons un criteri estrictament semàntic: especificadors si copien el restrictor d’un altre SN, nuclis si tenen un valor genèric.

mentre que (25b) és compatible amb aquesta situació ja que el restrictor del subjecte de (25b) no té per què ser «individu humà.»

Així doncs, tant *cadascú* com *cadascun/-a* són pronoms, és a dir, paraules que porten l'especificació [PRED 'pro'], i ho són obligatòriament. Es diferencien al nivell de la representació semàntica de la manera acabada d'esmentar: *cadascú* incorpora el restrictor 'individu humà', mentre que *cadascun/-a* no té un restrictor especificat sinó que l'obté del context sintàctic copiant-lo d'un SN amb gènere coincident. Com que hem establert que la condició de pronom és independent de la categoria gramatical, ens cal trobar elements que ens permetin determinar la categoria gramatical d'aquests pronoms.

La incompatibilitat d'aquests dos pronoms amb un nom en el mateix SN, il·lustrada a (24), pot semblar un argument a favor de tractar-los com a noms: si un SN només pot tenir un nom com a nucli, només cal dir que són noms per explicar la agramaticalitat de (24). Ara bé, l'anàlisi proposada en aquest treball per als pronoms també ens permet explicar aquesta incompatibilitat tot assignant la categoria determinant a aquests pronoms. El tret [PRED 'pro'] fa que aquestes paraules, que apareixen a l'estructura categorial a la posició D, siguin incompatibles amb un nom a la posició de nucli del SN, perquè aquesta situació donaria una estructura de trets en què el tret PRED tindria dos valors (el que especifica el determinant i el que especifica el nom).

Un altre fenomen que hem d'explicar és la incompatibilitat d'aquests pronoms amb determinants: **el cadascú*, **aquell cadascú*, **el cadascun*, **una cadascuna*, etc. Si aquests pronoms són noms, no tenim una explicació d'aquesta incompatibilitat, ja que el determinant i el nom ocupen posicions diferents; per tant, hauríem de recórrer a alguna explicació diferent, que costa d'imaginar. Si, d'altra banda, diem que són determinants, ja tenim l'explicació: un SN no pot tenir més d'un determinant. Per tant, tenim un argument clar a favor de dir que són determinants.

El fet que els pronoms com *això*, *algú*, *nosaltres*, etc. puguin portar complements (SP, O) al darrere és compatible tant amb l'anàlisi com a determinant com amb l'anàlisi com a nom. El que és decisiu per distingir les dues anàlisis és la posició que ocupen aquests elements amb relació als adjectius especificatius (Aesp) com *altre*, *dos*, *tres*, *mateix*, etc. L'existència de contrastos com els indicats a (26) és decisiva:

- (26) a. algú altre, allò altre, nosaltres dos, allò mateix, ells tres
 b. *altre algú, *altre allò, *dos nosaltres, *mateix allò, *tres ells

Els Aesp com *altre* i *dos*, que són exclusivament Aesp, ocorren darrere el determinant i davant el nom (p.ex., *els altres llibres* vs. **altres els llibres*, **els llibres altres*). Les formes gramaticals de (26a) s'expliquen immediatament si suposem que els pronoms inicials de SN són determinants: hi tenim estructures anàlogues a *els altres*, *aquella altra*, *aquests dos*, *la mateixa*, on hi ha un determinant seguit d'un Aesp. Si, per contra, *algú*, *allò* o *nosaltres* fossin noms, com diu la proposta habitual, esperaríem trobar les formes de (26b) i no tindríem manera d'explicar que les formes que trobem són les de (26a).¹⁰ Pel que fa a *mateix*, hi ha un ús postnominal d'aquest adjectiu, que posa èmfasi en la identitat del referent del sintagma precedent, com a *la Maria mateixa*; aquest ús no ens serveix per distingir les dues anàlisis. Ara bé, si el significat de *mateix* que trobem a *allò mateix* coincideix amb el que trobem a *la mateixa cosa*, és clar que tenim l'ús com a Aesp; el fet que *mateix* vagi darrere, i no davant, d'*allò* és un argument clar a favor d'analitzar *allò* com a determinant.

El fet que tinguem SN com els de (27a), i no com els de (27b), en oracions com *Qui més va venir?*, *De què més vols parlar?*, *No vull res més*, duu a la mateixa conclusió.

- (27) a. qui més, què més, ningú més, algú més, res més
 b. *més qui, *més què, *més ningú, *més algú, *més res

La paraula *més*, com a quantificador d'un SN, té la distribució sintàctica següent: apareix darrere del nom nucli del SN si el SN té un numeral cardinal o un indefinit com *algun* (*alguns/dos llibres més*, enfront de **alguns/dos més llibres*); tant pot aparèixer

¹⁰ Brucart (2002: §7.2.5.2) observa que el pronom definit precedeix el numeral cardinal en seqüències com *nosaltres dos* i ho explica dient: "Essent el representant del caràcter definit del SN, és lògic que el pronom precedeixi el quantificador en *nosaltres dos*." Això ens obliga a tenir dues regles per explicar la posició de les paraules de categoria Aesp com els numerals cardinals relativa al nucli del SN: (a) la regla general que col·loca l'Aesp davant el nucli del SN i (b) la regla que col·loca l'exponent de definitud del SN en primera posició del SN, amb la condició que el compliment de (b) permet violacions de (a). A més a més, la regla (b) és sospitosament semblant a la regla que col·loca el determinant en primera posició del SN.

davant com darrere si el SN va introduït per un quantitatiu com *bastant*, *molt*, *poc* o *força* (*bastants dies més / bastants més dies*); i apareix davant el nom en tots els altres casos (*No tinc més temps / *No tinc temps més*) (vg. Brucart i Rigau 2002: §8.2.2.3). Per tant, si el nucli del SN és l'únic element del sintagma juntament amb la paraula *més*, aquesta va necessàriament davant el nucli. Així doncs, si els pronoms *què*, *qui*, *ningú*, etc. fossin el nucli del SN, esperaríem trobar les seqüències de (27b). Si, en canvi, són determinants, no ens ha de sorprendre que apareguin davant de *més*, com davant de qualsevol element del SN, com a (27a).

Finalment, el fet que els pronoms com *això*, *algú*, *nosaltres*, etc. no coocorrin amb adjectius prenominals com *bon*, *mal*, *mer*, etc. té una explicació immediata en el supòsit que els pronoms en qüestió són determinants. Les seqüències **bon allò*, **mer això*, **mals nosaltres*, etc. són agramaticals, en primer lloc, perquè els determinants han de ser inicials dins el SN i, en segon lloc, perquè aquests adjectius han de precedir un nom, cosa que *allò*, *això*, *nosaltres* no són. No tindríem una explicació tan simple d'aquest fet si suposéssim que aquests pronoms són noms. La segona de les raons esmentades explica la agramaticalitat d'aquelles seqüències en ordre invers: **allò bon*, **això mer*, **nosaltres mals*, etc.

En resum, hi ha arguments persuasius per concloure que els pronoms que per si sols poden constituir un SN i que no poden coocórrer amb un nom nucli del SN en qüestió són determinants. Es distingeixen dels altres determinants perquè porten el tret [PRED 'pro'] com a especificació obligatòria a la seva representació com a formes de vocabulari; d'aquí el terme proposat «determinants pronominals». No hi ha cap argument convincent per suposar que els pronoms d'aquesta classe siguin noms, que és la hipòtesi més habitual.¹¹ Un cop acceptem que són determinants, no hi ha cap nom que

11 Brucart (2002: §7.1.3.2) esbossa un argument en aquest sentit, que es basa en el contrast de (i):

- (i) a. Algun de descontent protestà.
- b. Algú descontent protestà.

Suposa que (a) s'insereix la preposició *de* davant SA darrere nucli nominal buit, (b) *algun* a (ia) és el determinant d'un SN amb nucli buit, i (c) *algú* és un nom. Per tant, *de* apareix davant l'adjectiu *descontent* a (ia), però no a (ib). Però l'absència de nucli no és suficient per provocar la inserció de *de*, com indiquen casos com *aquell (*de) descontent*. Hem de tenir en compte trets semàntics com la definitud del sintagma. Podríem pensar que el que és clau per a la inserció de *de* és si el restrictor del sintagma és anafòric (idèntic amb el d'un altre SN), cas (ia), o no, cas (ib), no pas si el nucli és buit.

sigui pronom; tots els noms serien designadors d'una classe d'entitats o d'una entitat concreta.

5. CONCLUSIONS I IMPLICACIONS TEÒRIQUES

En aquest treball hem establert l'existència de tres classes de determinants en català: els no pronominals, els semipronominals i els pronominals. Un cop definit el concepte de determinant d'una manera purament sintàctica com aquella classe de paraules que ocupen necessàriament la posició inicial del SN, s'imposa distingir entre aquells determinants que ocorren sempre amb un nom nucli del SN que introdueixen (els no pronominals, com *cada* i *sengles*) i els que ocorren adés amb nom adés sense (els semipronominals, com *aquell* i *algun*). La diferència entre aquestes dues classes de paraules, si bé sintàctica, no es representa al nivell de les categories gramaticals: totes dues classes són de la categoria gramatical «determinant». Les distingim al nivell dels trets sintàctics a l'estructura de trets (o estructura funcional): els determinants no pronominals no aporten el tret PRED, cosa que fa que hagin d'ocórrer amb una altra paraula que sí que l'aporta, és a dir, un nom; els determinants semipronominals tenen el tret [PRED 'pro'] especificat com a optatiu, cosa que els permet ocórrer en un SN amb nucli nominal o sense. La tercera classe de determinants és la d'aquells que tenen el tret [PRED 'pro'] especificat com a obligatori, cosa que els permet ocórrer només en un SN sense nucli nominal. Aquests, els determinants pronominals, habitualment han estat considerats noms, si bé aquesta anàlisi dificulta notablement l'explicació dels fets.

Una distinció semàntica que coincideix només parcialment amb la presència obligada o optativa del tret pronominal en els determinants és si tenen el restrictor especificat a la forma de vocabulari. Alguns dels determinants pronominals tenen el restrictor semàntic especificat a la forma de vocabulari (com *cadascú*); d'altres no l'hi tenen especificat, sinó que el copien d'una altra expressió sintàctica propera en el discurs (com *cadascun/-a*). En canvi, tots els determinants semipronominals tenen el restrictor semàntic sense especificar a la forma de vocabulari i, per tant, el copien segons el context sintàctic. Per tant, aquesta és una distinció independent de la classificació dels determinants en tres classes sintàctiques: hi ha determinants usats com a pronoms que són “anafòrics” en el sentit que copien el restrictor d'una altra expressió sintàctica, i n'hi ha d'altres que no ho són ja que tenen el seu propi restrictor. Al costat

d'aquests dos tipus de pronoms, hi ha els pronoms autènticament anafòrics, és a dir, que són referencialment dependents d'una altra expressió lingüística (i, per tant, en el cas d'antecedents amb referent, hi són coreferents), com *ells*, i els pronoms díctics, com *nosaltres*.

Sovint s'ha pensat que els SN sense nucli, particularment els introduïts per un determinant semipronominal, tenen un nucli buit, és a dir, tenen un nom fonològicament buit a la posició de nucli (vg. Bosque 1991, Bosque i Gutiérrez-Rexach 2009, Brucart 2002, Brucart i Rigau 2002, Wheeler 1991, entre altres). Segons aquesta anàlisi, els SN que hi ha subratllats en les oracions *Dels llibres que he llegit, m'agrada més aquest* i *No n'hi ha cap que m'agradi* tindrien representacions com les següents:

- (28) a. [SN [D aquest] [N Ø]]
b. [SN [D cap] [[N Ø] [O que m'agradi]]]

Els detalls de les representacions poden variar considerablement d'un autor a l'altre,¹² però el que interessa ressaltar com a element comú és que tenen un nom que ocupa la posició de nucli del SN i que és fonològicament buit.

Les raons per dir que hi ha aquest element buit sovint no s'explíciten i, en tot cas, no s'avalua fins a quin punt aquesta opció és preferible a una que no postuli aquest element, com la presentada en aquest treball, des del punt de vista de l'adequació empírica (no fer prediccions incorrectes), de la generalitat (fer el màxim nombre de prediccions correctes) i de la simplicitat (postular el mínim d'aparat teòric). Una de les raons és el desig de preservar un paral·lelisme estructural entre SN amb nucli i SN sense nucli (vg. Brucart 2002: §7.1.3.1). Segons aquesta visió, el SN de (28a) té la mateixa representació al nivell de l'estructura categorial que el SN *aquest llibre*: no solament hi ha un D, ocupat per *aquest* en tots dos casos, sinó que hi ha un N en tots dos casos, ocupat per l'element Ø a (28a) i per *llibre* en *aquest llibre*.¹³ La possibilitat de tenir un

12 A Bosque i Gutiérrez-Rexach (2009: 614-616), per exemple, s'adopta la hipòtesi del sintagma determinant (SD) i, per tant, el nucli de sintagmes com els de (28) és el determinant, però igualment es postula un nom nul com a nucli del SN complement del D.

13 Noteu que el criteri de simplicitat que mou Brucart 2002 (i altres autors) a rebutjar l'anàlisi de duplicitat categorial, segons la qual una paraula com *aquest* tindria dues categories gramaticals, D i N,

nucli buit serveix per preservar la idea que tot sintagma és la projecció d'una categoria de nivell zero. Aquesta idea, la hipòtesi que tot SX domina una X (on X és qualsevol de les categories gramaticals que poden correspondre a una paraula) amb un nombre indefinit de categories intermèdies (X amb un nombre variable de barres entre X^0 i SX) entre l'una i l'altra, juntament amb la hipòtesi que cada node terminal de l'estructura categorial ha de correspondre a una paraula, fa prediccions comprovables. Per exemple, si trobem un sintagma que no conté una paraula que sigui de la categoria que correspon al sintagma (p. ex., trobem un SN que no conté un nom), això seria un contraexemple a aquestes hipòtesis. Però si en el moment que trobem un contraexemple així, admitem la possibilitat que el nucli d'un sintagma sigui nul, estem convertint aquelles hipòtesis en infalsables. De què serveix tenir una hipòtesi o un conjunt d'hipòtesis infalsable?

Potser és més simple admetre d'entrada que no tots els sintagmes (o, si més no, els SN) tenen un nucli X^0 i això ens estalvia haver d'introduir una nova hipòtesi —la hipòtesi que hi ha X^0 buits— per tal de fer vàcua la hipòtesi que tot SX té un nucli X^0 . Per tant, el criteri de simplicitat afavoreix una teoria que no postuli X^0 buits.

Un problema més greu per a les teories existents que admeten nuclis buits per als SN és que no tenen una explicació d'aquells casos en què no és possible tenir un nucli buit. És a dir, tenen la manera d'explicar l'existència de SN sense nucli aparent, com *aquest* o *quin*, gràcies a l'opció de tenir SN amb nucli buit, però no prediuen la agramaticalitat de SN com **cada que t'he ensenyat* o **sengles del seu país* (cf. *cada cadira que t'he ensenyat* i *sengles banderes del seu país*). Els principis d'aquestes teories permeten tenir un SN format per un determinant (p. ex., *cada* o *sengles*), un nucli ocupat per la categoria buida i una oració de relatiu o un SP. El fet de no disposar d'una estructura de trets com a nivell de representació independent de l'estructura categorial no permet a aquestes teories de fer la distinció necessària entre els determinants semipronominals i els no pronominals. Per tant, aquestes teories fan menys prediccions correctes que la teoria presentada ací.

segons si el sintagma té nucli explícit o no, i a postular que té la mateixa categoria gramatical, D, en tots dos casos s'assoleix igualment sense postular l'existència de $N \emptyset$, com s'ha demostrat en aquest treball. Rebutjar l'anàlisi de duplictat categorial no implica acceptar el nucli buit.

Un altre tipus d'estructura sobre el qual les teories amb nucli buit deixen de fer les prediccions necessàries és aquell en què hi ha adjectius prenominals (Apren). Aquests adjectius es caracteritzen per aparèixer immediatament davant del nom (o separats d'aquest només per una seqüència d'altres Apren). Així doncs, es viola aquesta restricció distribucional no solament si apareixen darrere del nom o davant d'un Aesp, sinó també si no hi ha nom en el SN: p. ex., **les seves males*, **un altre bon*, **aquell presumpte* (cf. *les seves males arts*, *un altre bon argument*, *aquell presumpte assassí*). Les teories que postulen un N Ø no tenen manera d'evitar que aquest nom satisfaci la posició de nucli del SN en què hi ha un Apren i per tant no prediuen que les seqüències acabades d'exemplificar són agramaticals. La proposta d'aquest treball sí que fa aquestes prediccions, gràcies, entre altres coses, al fet que no admet un N Ø. El criteri de generalitat, doncs, afavoreix aquesta teoria enfront d'aquelles.

En resum, la proposta d'aquest treball, ultra establir l'existència de tres classes de determinants, constitueix un argument a favor de descompondre la representació sintàctica en dues estructures: l'estructura categorial i l'estructura de trets. És gràcies a aquesta descomposició que podem donar compte satisfactòriament de les propietats d'aquestes tres classes de determinants, tot prescindint de la hipòtesi del nucli buit, que, com hem vist, no representa cap benefici per a la teoria.

BIBLIOGRAFIA

- ABNEY, Stephen (1987): *The English noun phrase in its sentential aspect*. Tesis doctoral del MIT.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1962): *Gramàtica catalana*, 2 vol. Madrid: Gredos.
- BOSQUE, Ignacio (1989): *Las categorías gramaticales. Relaciones y diferencias*. Madrid: Síntesis.
- BOSQUE, Ignacio; GUTIÉRREZ-REXACH, Javier (2009): *Fundamentos de sintaxis formal*. Madrid: Ediciones Akal.
- BRESNAN, Joan (2001): *Lexical-functional syntax*. Oxford: Blackwell.
- BRUCART, Josep M. (2002): «Els determinants». A: Solà, Joan et al. (dir.), vol. 2: 1435-1516.

- BRUCART, José M.; GRÀCIA, Lluïsa (1984): «I sintagmi nominali sense testa: Uno studio comparato». *Rivista di Grammatica Generativa* 11: 3-32.
- BRUCART, Josep M.; RIGAU, Gemma (2002): «La quantificació». A: Solà, Joan et al. (dir.), vol. 2: 1517-1589.
- DALRYMPLE, Mary (2001): *Lexical Functional Grammar*. San Diego: Academic Press.
- FALK, Yehuda (2001): *Lexical-Functional Grammar*. Stanford: CSLI Publications.
- MARTÍ I GIRBAU, Núria (2002): «El SN: els noms». A: Solà, Joan et al. (dir.), vol. 2: 1281-1339.
- MILLER, Philip H. (1992): *Clitics and constituents in phrase structure grammar*. New York: Garland.
- MILLER, Philip H.; SAG, Ivan A. (1997): «French clitic movement without clitics or movement». *Natural Language and Linguistic Theory* 15: 573-639.
- SOLÀ, Joan; LLORET, Maria-Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.) (2002): *Gramàtica del català contemporani*, 3 vol. Barcelona: Empúries.
- WHEELER, Max W. (1991): «Dels quantitius i altres elements especificadors». *Els Marges* 43: 25-49.